

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент
ТЕРЕЩЕНКО С. В., магістрант
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

НЕРІВНІСТЬ ЯК ФАКТОР БІДНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

*«Нерівність доходів і нерівність можливостей
взаємно підсилюють один одного і
роблять свій внесок у слабкість економіки»*

Алан Крюгер,
економіст Принстонського університету,
голова Консультативної економічної ради
при президентові США

Нерівність і бідність пов'язані між собою. Нерівність в соціально-економічному розумінні означає нерівномірність доступу до ресурсів та їх розподілу між різними людьми або їхніми групами, що приводить до обмеженого доступу до соціальних благ. Бідність характеризує економічне становище людини, групи людей, населення країни, за якого вони через обмежений доступ до соціальних благ не мають можливості задовольняти ті нагальні потреби, які необхідні для збереження їхньої працездатності, інтелектуального і морального розвитку, продовження роду, а іноді і життя взагалі.

Відносно сучасне наукове осмислення проблеми бідності припадає на XVIII ст. Наукові праці економістів, соціологів, істориків, географів Т. Мальтуса, А. Сміта, Г. Спенсера, Ф. Гіддінгса, Ж. Прудона, К. Маркса, Ф. Енгельса, Е. Реклю та ін. вплинули на формування соціал-дарвіністської та соціал-зрівняльної (егалітаристської) концепцій пояснення бідності. Соціал-дарвінізм тлумачить суспільне життя з точки зору природного відбору, боротьби за існування, соціальних конфліктів, дії стихії економічних сил, особистої відповідальності за власне життя, вибору людини на кшталт: «або пан, або пропав». Ті, хто не здатні втриматися в жорстких умовах економічного буття, визнаються людьми нижчого ґатунку, виштовхуються і фізично, і економічно, і ментально, і культурно за межі соціально-економічних кл. Наприклад, Герберт Спенсер (1820–1903) – англійський філософ і соціолог, родоначальник еволюціонізму – вважав, що бідність відіграє позитивну роль, оскільки виступає рушійною силою розвитку особистості. На його думку, бідність, з одного боку, є наслідком слабкості власних зусиль людини, а з іншого, виступає інструментом ізоляції бідних верств від суспільства. Державне втручання він вважав загрозливим для ліберального суспільства, а тому неприйнятним. Державну допомогу розглядав не як знищення бідності, а як перерозподіл благ, що обмежувало свободу діяльності людей, носило антимотиваційний характер. Зовнішні

закони не повинні мати переваги над внутрішніми. Державне втручання доцільне лише для гарантування рівних прав і можливостей [1]. А американський антрополог Оскар Льюїс (1914–1970) навіть увів у науковий обіг термін «культура бідності», розглядаючи бідність як невід'ємну частину капіталістичної економіки, функціонування якої приводить до появи груп населення (сімей), для яких злиденність стає своєрідним способом життя: вони включаються у культуру бідності, котра передається з покоління у покоління [2]. Тобто, бідні самі винні у тому, що вони знаходяться у такому стані, на такому рівні соціальної ієрархії та економічної диференціації.

Соціал-зрівняльне (егалітаристське) бачення бідності ґрунтується на аналізі капіталістичного суспільства як продуцента неправильних розподільних відносин (привласнення капіталістами додаткової вартості), результатом чого стає бідність. Виходом із ситуації є віднаходження за допомогою революційних засобів можливості побудови суспільства рівних політичних, економічних, соціальних, культурних та інших можливостей. Держава за допомогою соціально-економічних інструментів та інститутів має створювати умови для згладжування нерівності і ресурсних відмінностей з метою своєрідного компромісу між потребами, можливостями і результатами. Реалізація концепції отримала втілення у т. зв. моделях «держави добробуту», в яких вважається прийнятним співвідношення бідних до багатих $max 10 : 1$. Так, у країнах Європейського Союзу співвідношення доходів 10 % найбагатших людей до доходів такої ж кількості найбідніших становить $5 : 1 - 8 : 1$, то в Україні $40 : 1$ [3].

Зростання нерівності і розширення масштабів бідності у сучасному світі набуває загрозливих масштабів. Нерівність між країнами породжує поглиблення нерівності всередині країн [4]. Наприклад, економічне зростання в Китаї та Індії суттєво скоротило нерівність між цими країнами, а нерівність всередині цих країн різко зросла: у період з 1980 по 2016 роки частка доходу, яка припадає на 1 % найбагатших, зросла із 7 % до 22 % в Індії і з 6 % до 14 % в Китаї [5].

У процесах поглиблення розшарування населення опинилися навіть економічно розвинені країни, які впродовж доволі тривалого часу мали відносно несуттєве розмежування населення за достатньо високого рівня соціальних гарантій. Сучасний французький економіст, дослідник причин і наслідків нерівності доходів, професор Вищої школи соціальних наук і Паризької школи економіки Тома Пікетті у своїй праці «Капітал у XXI столітті» стверджує, що розшарування населення зростає значно швидше, ніж це мало б відбуватися відповідно до прогнозів К. Маркса [6].

За даними Oxfam – міжнародної коаліції організацій, які ведуть боротьбу з бідністю, у 2017 р. розрив між найбагатшими людьми та рештою світу збільшився, оскільки багатство і далі залишається в руках невеликої меншості: 82 % створеного багатства отримав лише 1 % людей планети, а доходи найбіднішої частини населення світу не зросли [7]. Новий мільярдер з'являвся в середньому кожні два дні: у 2000 р. їх було 322, в 2016 р. – 1810,

у 2017 р. – 2043. Доходи акціонерів збільшуються за рахунок, по-перше, впливу надбагатої меншості на політичні рішення урядів, по-друге, скорочення витрат на виплату заробітної плати зайнятого населення, по-третє, уникнення від сплати податків або зменшення бази оподаткування. Директор Oxfam Вінні Б'яньїма вважає, що бум мільярдерів свідчить не про розквіт економіки, а про крах економічного порядку [8]. В Україні доходи в розмірі понад 1 млн. грн. у 2018 р. задекларували 742 особи, що майже вдвічі перевищує показник 2017 р. Найбільша кількість мільйонерів обліковується у Києві – 291 чол., або 40 % від загальної кількості [9].

Навіть Сполучені Штати Америки, які впродовж тривалого часу вважалися країною рівних можливостей, на думку Джозефа Стігліца (американський економіст-кейнсіанець, лауреат премії імені Альфреда Нобеля у 2001 р.) останні чверть століття вже не є такою країною. Підтвердження своєї думки вчений зводить до такого: по-перше, просування американців вгору соціальними сходами стає уже незвичайним випадком, економічна мобільність надзвичайно низька (так, за даними дослідження, проведеного інститутом Брукінгса, лише 58 % американців, народжених у групі з найнижчими доходами, змогли вийти з неї, і лише 6 % із цієї групи змогли перейти в категорію громадян з найвищими доходами); по-друге, залежність життєвих перспектив будь-якого американця від доходу й освіти його батьків; по-третє, неможливість здобуття якісної середньої і вищої освіти через низькі доходи; по-четверте, наявність расової і гендерної дискримінації; по-п'яте, недостатність базової вищої освіти (коледж) для перспективного працевлаштування [10].

На економічну мобільність – легкість, з якою людина або сім'я може пересуватися вниз або вгору економічними щаблями, на думку Амартія Сена (нар. у 1933 р.), індійського економіста, лауреата премії імені Альфреда Нобеля у 1998 р., вирішальний вплив мають стан здоров'я і рівень освіти людини. Оскільки безперечним прагненням людини є просування економічними сходинками вгору, то хвороби, неграмотність, недоступність якісного медичного обслуговування, неможливість отримати ґрунтовну освіту, низькі доходи стримують економічну мобільність. Тобто, за інших рівних умов бідність породжує бідність, оскільки умови доступу до висхідного тренду є нерівними. Як вважає А. Сен, навіть державна економічна політика, яка орієнтована на надання індивідуальної допомоги тим, хто знаходиться лише на кілька доларів нижче рівня бідності, мало що дасть тим, хто застряг у бідності [11]. До того ж концепція «просочування доходів зверху вниз» дає збій: так у США зростання доходів з 1980 р. у 0,001 % найбагатших американців у результаті економічного зростання не позначилося на найбіднішій половині населення, зростання річного доходу якого був близький до нуля [5]. Хоча міф про «просочування» благ зверху вниз все ще використовується політичними силами і знаходить своє втілення у просуванні ідеї про те, що зростання

доходу багатих людей виступає умовою створення робочих місць, зростання доходів і рівня життя бідних. Цим уряди деяких країн пояснюють зниження податкових ставок для багатих [5].

Вважаємо, що державна політика має зосередитися на максимальному залученні усіх наявних ресурсів, зокрема і трудових, у процес виробництва для формування стабільного зростаючого економічного середовища; створити умови для доступу населення до об'єктів соціальної сфери, збільшивши виробництво і надання суспільних благ, особливо сфери охорони здоров'я, освіти, культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярошенко С. Четыре социологических объяснения бедности (Опыт анализа зарубежной литературы) / С. Ярошенко // СОЦИС. – 2006. – №7. – С. 34–42.
2. Five Families; Mexican Case Studies in the Culture of Poverty . Wiley, 1962 – P. 351.
3. Павловський А. Бідні в багатій країні / Андрій Павловський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/330415_bidni_bagatyi_kraini.html.
4. Michael Roberts. It's a long-term decline in the rate of profit – and I am not joking!
5. Ченсел Л. Три мифа о неравенстве и глобализации / Лукас Ченсел [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hbr-russia.ru/biznes-i-obshchestvo/ekonomika/p26151/>.
6. Пикетти, Томас. Капитал в XXI веке / Пер. с англ. А. Дунаева. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2015. – 592 с.
7. Oxfam: 82% світового багатства – у руках лише 1% людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/ukrainian/news-42778834>.
8. Растет разрыв между богатыми и бедными: эксперт назвал 3 опасные тенденции для Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uifuture.org/ru/post/razryv-mezdu-bogatymi-i-bednymi-demograficeskie-pokazateli-ukrainy-2018_615.
9. В Україні майже вдвічі побільшало мільйонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://express.ua/news/2018/03/06/286648-ukrayini-vdvichi-pobilshalo-milyoneriv>.
10. Дж. Стиглиц; Равные возможности – это наш национальный миф [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eot.su/node/15106>
11. Амартия Сен и проблемы бедности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics-lib.ru/news/item/f00/s00/n0000033/index.shtml>.